

The diagnostic direction of the school psychologist is one of the most difficult, it requires a special psychological training psychologist practice.

In diagnostics a school psychologist should have an ability to identify a psychological problem, ask a question correctly, get the right information from the teachers, parents, students, and analyze this information and formulate a conclusion, having not just a practical orientation, but also focus on the analysis of a specific individual case. The diagnostic procedures, correctional activities of the school psychologist are complex, responsible and very poorly designed. First, such a procedure has been offered by L. Vygotsky as a scheme pedagogical research applied to behavioral problems and abnormal child. The diagnostic procedures, correctional activities of the school psychologist include diagnostic minimum.

The author highlights the general principles of diagnostic testing. The directions psychoprophylactic work in an institution and in a secondary school in terms of inclusive education are given.

Key words: *school psychological service, maintenance, diagnostics, psychoprophylaxis, correction, inclusion.*

УДК 371.132-057.875:376.1

О. В. Колишкін

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПЕДАГОГІЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ ВЧИТЕЛЯ-ДЕФЕКТОЛОГА

У статті визначаються сучасні підходи до формування професійної культури майбутніх учителів-дефектологів, в основу яких покладено підвищення рівня професійної підготовки фахівців галузі корекційної освіти та їх етико-деонтологічного рівня, розглянуто такт і етикет вчителя-дефектолога, оцінювання його вчинків та дій з етичних позицій. Корекційно-розвивальна робота з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку, потребує особливих вимог до професійної компетентності педагога, оскільки вона є вирішальним фактором розвитку й навчання. Розв'язання поставлених завдань значною мірою залежить від професіоналізму педагога, його культури, духовності, моральності.

Ключові слова: *деонтологія, етика, професійна культура, педагогічна етика, вчитель-дефектолог, корекційна освіта, порушення психофізичного розвитку, корекційно-розвивальна робота.*

Постановка проблеми. Демократичні перетворення, що відбуваються в нашій державі, зумовили необхідність суттєвих змін у системі освіти. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., урядова програма «Діти України», закони «Про виховання дітей та молоді», «Про освіту», «Про охорону дитинства» вказують на необхідність удосконалення системи освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Відзначається необхідність забезпечення таким дітям повноцінної життєдіяльності, соціального захисту, умов для максимальної психологічної і соціально-трудової реабілітації та повноцінної адаптації в соціумі [1; 5].

Однією з умов, які забезпечують розв'язання завдань спеціальної школи, є вдосконалення кадрового забезпечення корекційної роботи в закладах для дітей із порушеннями психофізичного розвитку. В умовах ускладнення завдань, які стоять перед спеціальною школою, підвищуються вимоги до корекційного педагога, його особистісних і професійних якостей, рівня його професійної культури. Тільки педагог, який є високорозвиненою, культурною особистістю, зможе виховати особистість у своїх вихованцях. Сучасній спеціальній школі потрібен фахівець, який творчо реалізує нові технології навчання, постійно домагається високих результатів у своїй професійній діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Різним аспектам проблеми підготовки дефектологів присвячені фундаментальні роботи українських учених В. І. Бондаря, С. П. Миронової, Ю. В. Пінчук, Т. В. Сак, В. М. Синьова, Є. П. Синьової, В. В. Тарасун, Л. І. Фомічової, О. П. Хохліної, М. К. Шеремет та ін. Окремі аспекти формування професійної готовності вчителя-дефектолога розкриваються в низці досліджень, виконаних у наступних напрямках: гуманістичний напрям професійної діяльності вчителя-дефектолога (Н. Ф. Засенко, Т. В. Сак), професійно-особистісна готовність (І. Г. Єременко, Г. М. Коберник, С. П. Миронова), формування професійних навичок (М. З. Кот, О. А. Козирева, В. О. Липа). Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, аспекти педагогічної деонтології вчителя-дефектолога висвітлені недостатньо й потребують подальшого обґрунтування.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні сучасних підходів до проблеми педагогічної деонтології вчителя-дефектолога, розуміючи під нею відповідальність за виховання та навчання учня з порушеннями психофізичного розвитку й турботу про його здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Для корекційних педагогів, навчання яких упродовж всього життя є цілком зрозумілою необхідністю, підвищення рівня професійної культури є потужним стимулом і фактором професійного та духовного оновлення, дає змогу їм бути в постійному творчому пошуку, стані відкритості та спрямованості в майбутнє [3].

Нові підходи до вивчення порушень психофізичного розвитку, їх структури, глибини й потенційних можливостей дітей зазначеної категорії потребують ґрунтовного дослідження всіх компонентів корекційної освіти (змісту, форм, методів), запровадження інноваційних технологій і нових комплексних програм щодо корекційної роботи з такими дітьми. Це зумовлює необхідність проведення докорінних змін у системі професійної підготовки дефектологів.

Професійна діяльність дефектолога виходить за межі традиційної вчительської діяльності з огляду на тісну взаємодію з різними видами соціально-педагогічної, реабілітаційної, консультативно-діагностичної, психотерапевтичної діяльності.

Корекційно-розвивальна робота з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку, потребує особливих вимог до професійної компетентності педагога, оскільки вона є вирішальним фактором розвитку й навчання. Вирішення поставлених завдань значною мірою залежить від професіоналізму педагога, його культури, духовності, моральності [4].

Педагогічна етика, яка визначає етичні принципи професійної поведінки педагога у взаєностосунках з учнями, їх родичами, колегами по роботі та суспільством у цілому, у загальному вигляді є єдиною для різних педагогічних дисциплін. Проте особливості кожної педагогічної спеціальності визначають неоднакове виявлення загальних принципів у різних дисциплінах.

Етико-деонтологічні проблеми в корекційній педагогіці мають свої специфічні риси, які визначаються специфікою учнів і навчально-виховної роботи з ними, її методів, особливостями її зв'язку з загальною педагогікою. Більше того, дефектологу доводиться займатися не тільки організацією навчання й виховання дитини з порушеннями психофізичного розвитку, але й соціальними питаннями, «лікуванням» тощо. При цьому діяльність дефектолога регламентована лише документами організаційного характеру.

Зважаючи на зазначене вище, зрозуміло, що виняткового значення набуває обґрунтування етико-деонтологічних проблем, з якими стикається дефектолог. О. де Бальзак писав, що «...добре ми знаємо, що не знаємо законів життя» [2].

Будувати свою діяльність відповідно до вимог деонтології в корекційній педагогіці може вчитель, який обрав свою професію за покликанням. Але це не свідчить про перебільшення ролі природних задатків особистості у професійній діяльності вчителя-дефектолога. У підсумку фахівець формується всією системою навчання й виховання. Етичне ж виховання вчителя спрямоване на вироблення в нього відповідних переконань, етичних схильностей, звичок, стійких моральних якостей. З урахуванням професійної діяльності вчителя-дефектолога йому потрібно мати витримку, високу самосвідомість, бути здатним до самоконтролю, – тоді він зможе здійснювати контроль над власними емоціями й почуттями, підпорядковуючи їх професійному обов'язку, принципам дефектологічної етики та деонтології.

Етика – одна з найдавніших теоретичних і практичних дисциплін, об'єктом вивчення якої є мораль. Тяжіння до моральних цінностей властиве кожній людині. Справа лише в тому, що, на думку Сократа, ми повинні знов зустрітися із самими собою, щоб у цьому магічному дзеркалі побачити своє справжнє обличчя. Аристотель уперше використав термін «етика» для позначення особливої галузі знань. Одна з основних проблем етики – обґрунтування моралі. Інша її проблема – проблема загального критерію оцінки морального значення людських дій. У етиці вирізняють і деонтологію [7].

Деонтологія – розділ етичної теорії (учення про мораль), у якому розглядаються проблеми обов'язків, моральних вимог і норм. Це сукупність етичних норм, яких дотримуються працівники при виконанні своїх фахових обов'язків [6].

Особливим розділом етики є професійна етика педагога, яка досліджує моральні аспекти взаєностосунків учителів між собою, з учнями та навколишнім суспільством.

Терміни «етика» й «деонтологія» вживаються рівною мірою й повинні застосовуватися до будь-якої сфери професійної діяльності: педагогічної, медичної, психологічної, юридичної, інженерної тощо.

Наведені положення являють собою основу при розгляді питань етики й деонтології в корекційній педагогіці.

У процесі спілкування розрізняють форму і зміст. Під змістом розуміється пізнавальна, етична та естетична інформація. Зміст знаходить своє вираження в певних формах спілкування, які мають і власну цінність. Під час роботи з учнями педагог має використовувати знання з етики, естетики, психології, деонтології. Вони активізують навчально-виховну роботу і власне є основою психологічної культури, яка полягає в здатності зрозуміти іншу людину, що має більше значення, ніж просто знання.

Стосовно корекційної педагогіки завдання етики полягає в обґрунтуванні високої моралі вчителя-дефектолога, психолога-дефектолога, дефектолога дошкільного закладу та ін., які виховують і навчають дітей з порушеннями фізичного й розумового розвитку.

У більш вузькому значенні під дефектологічною деонтологією слід розуміти сукупність етичних норм професійної діяльності фахівців і співробітників, які зайняті в корекційних установах. У межах дефектологічної етики слід розглядати такт і етикет учителя-дефектолога, оцінювання вчинків та дій педагога і всього персоналу навчально-виховних установ з етичних позицій [2].

Дефектологічна деонтологія, передусім, виявляється в системі «вчитель-учень». Вона містить специфічні, професійні та етичні вимоги, яких необхідно дотримуватися вчителю-дефектологу при виконанні службових обов'язків.

Чимало складних етико-дефектологічних і правових проблем виникає в системі відносин «вчитель-учень-школа-сім'я-суспільство», які доводиться вирішувати дефектологу. При цьому можуть виникнути конфлікти, які у сфері педагогічної практики завжди викликають зацікавленість у громадськості. Оперативний збір, обробка й оцінка об'єктивної інформації про конфліктну ситуацію з етико-деонтологічних і нормативних позицій дозволить знайти найефективніший «інструмент» для ліквідації конфлікту.

Взаємостосунки дефектолога та учня є головною складовою частиною складних проблем педагогічної етики взагалі й дефектологічної деонтології зокрема. Це пояснюється особливою специфікою діяльності педагога-дефектолога, якому добровільно довіряється здоров'я та виховання дитини, розкриваються перед ним усі, навіть найбільш інтимні переживання.

Відповідальність за виховання та навчання учня й турбота про його здоров'я – головна особливість етичного обов'язку вчителя-дефектолога.

Майстерність учителя-дефектолога – це творчий процес, мистецтво вмілого поєднання високорозвинутого анатомо-фізіологічного мислення з чуйним ставленням до учня з високою особистісною, професійною культурою навчання та виховання. Анатомо-фізіологічне мислення вчителя-дефектолога – це не тільки вміння узагальнити й оцінити наявні дані психолого-медико-педагогічної консультації, але й установити особистий контакт з учнем. Для успішної організації навчально-виховного процесу вчитель-дефектолог повинен скласти повне уявлення не тільки про хворобу взагалі та її прояви в кожному конкретному випадку, але й про особливості особистості учня з порушеннями психофізичного розвитку. Тактика вчителя, його поведінка завжди повинні будуватися залежно від характеру учня з обмеженими можливостями, рівня його виховання, важкості захворювання. Для кожного учня потрібен індивідуальний підхід і заходи індивідуальної дії.

У всіх випадках учні потребують утіхи. У випадках, коли дитина має незворотні патологічні зміни, вихованцю не слід говорити правду. Дитина шукає не правду, а надію. Учитель-дефектолог зобов'язаний у кожному випадку розв'язувати питання про те, «що» говорити учню і «як» говорити. Розмова вчителя з учнем – мистецтво.

Учителю не можна не відповісти на будь-яке, навіть саме дріб'язкове питання. Відповідь повинна звучати правдоподібно й переконливо. Етико-деонтологічний принцип у корекційній педагогіці вимагає, щоб викладач у

процесі спостереження підтримував моральний стан учня якою-небудь доречною реплікою або звертав увагу навіть на незначні позитивні зрушення в навчанні та вихованні. У той самий час необережне слово вчителя, його байдуже або безвідповідальне ставлення до учня може не тільки спричинити погіршення результатів навчання й оздоровлення, але й непередбачувані наслідки.

Іноді вчитель може припуститися нічим не виправданої поспішності й безапеляційної претензійності при прогнозуванні можливості навчально-виховної роботи з учнем. Етична категорія справедливості тісно пов'язана з поняттями «педагогічний обов'язок», «етичний ідеал педагога» та іншими категоріями етики і деонтології. У складному й багатогранному процесі взаємин педагога та учня важливу роль відіграє мовленнєве спілкування. Під час діалогу вчителя з учнем виникає «силове поле», воно виявляється тим підґрунтям, коли обидва партнери, учасники діалогу, відчують, зрозуміло, кожен по-своєму, індивідуальний підхід. Тоді вчитель і учень стають, так би мовити, близькими один до одного, вчитель ототожнює себе з учнем, і взаємно цим ототожненням обмінюються. Усі ці особистісні якості педагога-дефектолога являють собою невід'ємну складову його професійної культури.

Питання про взаємодію вчителя-дефектолога з родичами учнів – одне з найменш розроблених і найважчих питань. Педагог-дефектолог не повинен шкодувати часу на пояснення родичами стану здоров'я та обговорення можливих прогнозів щодо навчання й виховання. При розмові потрібно уникати як елементів зайвого оптимізму, так і залякування. Особливої уваги потребують ті сім'ї, де одна дитина, де дітей уже більше не буде.

У взаємостосунках із дитиною важливе значення має така якість, як доброта. Проте у практичній діяльності педагога-дефектолога трапляються випадки, коли окремі підлітки та їх родичі зловживають нею, використовуючи добре ставлення до себе в суто егоїстичних цілях. У таких випадках педагог, спираючись на професійний та етичний досвід, повинен бути справедливим і неупередженим при оцінці своїх і чужих дій, бо там, де порушується етична міра справедливості, як правило, створюються об'єктивні умови для виникнення конфліктів.

Дитина з обмеженими можливостями потребує особливого підходу з боку педагога та лікаря. Педіатричний контроль за розвитком дитини часом обмежується констатацією зросто-вагових і соматичних показників без достатнього врахування психоневрологічних особливостей, сімейної обстановки. Навіть фахівці – дитячі невропатологи та психіатри – часом схильні призначати які-небудь медикаментозні засоби замість того, щоб скласти програму індивідуальних педагогічних заходів. Головна причина – брак педагогічних і психологічних знань.

Часто виникає необхідність своєчасних консультацій із колегами, лікарями та ін. Якщо виявляється «помилка» будь-якого характеру, у присутності учня (його родичів), особливо старшого віку, обговорювати ці питання абсолютно неприпустимо.

У створенні оптимальної обстановки (школа, інтернат тощо) педагогу-дефектологу допомагає допоміжний персонал. Останні повинні добре володіти мистецтвом слова, у спілкуванні з учнями та їх родичами дотримуватися відчуття міри й такту, прикладати максимум зусиль для створення атмосфери довіри між дитиною та вчителем.

Допоміжний персонал не повинен інформувати ні учня, ні його родичів про все, що стосується його захворювання й характеру навчально-виховної роботи.

Слід пам'ятати, що навіть кращі навчально-виховні заклади не можуть адекватно замінити благотворного впливу матері на розвиток дитини. Тому слід звернути увагу на важку роботу по догляду за цією категорією дітей. Необхідно годувати, поїти їх кілька разів на день, міняти натільну та постільну білизну, іноді ночами чергувати у ліжка. Таку роботу може виконувати тільки мужня людина, з чуйною душею.

У наш час етико-деонтологічні проблеми в корекційній педагогіці набувають нових рис. Науково-технічний прогрес, порушення екологічної рівноваги в природі, але не тільки зовнішній, спричиняють проблеми охорони рівноваги у внутрішньому середовищі.

Дотримуватися вимог деонтології в корекційній педагогіці може вчитель, який обрав свою професію за покликанням. З урахуванням професійної діяльності вчителя-дефектолога йому потрібно мати витримку, високу самосвідомість – тоді він може здійснювати контроль над своїми емоціями та відчуттями, підпорядковуючи їх професійному обов'язку, принципам дефектологічної етики й деонтології.

Висновки. В результаті проведеного дослідження були визначені та обґрунтовані сучасні підходи до проблеми формування професійної культури майбутніх учителів-дефектологів, в основу яких покладено підвищення рівня професійної підготовки фахівців галузі корекційної освіти та їх етико-деонтологічного рівня. Серед сучасних підходів формування професійної культури майбутніх учителів-дефектологів нами виокремлено розвиток їхньої комунікативної компетентності, необхідних умінь для провадження практичної діяльності, здійснення ґрунтовної теоретичної та практичної підготовки, набуття ними високого рівня естетичного виховання, спрямованого на вироблення в них відповідних переконань, етичних схильностей, звичок, стійких моральних якостей.

Проведене дослідження відкриває перспективу подальших наукових розвідок щодо феномену професійної культури корекційних педагогів. Подальшого дослідження потребують формування та розвиток мотивації вчителів-дефектологів до професійного самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар В. І. Стан спеціальної освіти та динаміка її змін / В. І. Бондар // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник / ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. – К. : Контекст, 2000. – С. 336.
2. Колишкін О. В. Корекційна освіта : вступ до спеціальності : навчальний посібник / О. В. Колишкін. – Суми : Університетська книга, 2013. – 392 с.
3. Липа В. А. Основы коррекционной педагогики : учебное пособие / В. А. Липа. – Донецк : Лебідь, 2002. – 327 с.
4. Миронова С. П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту : монографія / С. П. Миронова. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. – 304 с.
5. Синьов В. М. До побудови загальної теорії корекційної педагогіки: визначення предмету науки / В. М. Синьов // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – № 1. – С. 3–22.
6. Український дефектологічний словник /Л. В. Вавіна, А. М. Висоцька, В. В. Засенко та ін. ; за ред. В. І. Бондаря. – К. : Милосердя України, 2001. – 211 с.
7. Янаданова Т. І. Психологічний аналіз самооцінки вчителя-дефектолога / Т. І. Янаданова // Дефектологія. – 2001. – № 2. – С. 37–43.

РЕЗЮМЕ

А. В. Колышкин. Педагогическая деонтология учителя-дефектолога.

В статье определяются современные подходы к формированию профессиональной культуры будущих учителей-дефектологов, в основу которых положено повышение уровня профессиональной подготовки специалистов отрасли коррекционного образования, рассмотрены такт и этикет учителя-дефектолога, оценка его поступков и действий с этических позиций. Коррекционно-развивающая работа с детьми, имеющими нарушения психофизического развития, предполагает особые требования к профессиональной компетентности педагога. Решение поставленных задач в значительной степени зависит от профессионализма педагога, его культуры, духовности, нравственности.

Ключевые слова: *деонтология, этика, профессиональная культура, педагогическая этика, учитель-дефектолог, коррекционное образование, нарушение психофизического развития, коррекционно-развивающая работа.*

SUMMARY

A. Kolyshkin. Professional culture of future teachers-defectologists.

The article defines the modern approaches to the formation of the professional culture of the future teachers-defectologists, which are based on raising the level of professional training of special education and ethic-deontological level. Tact and etiquette of teachers-defectologists, evaluation of their behavior and actions with ethical positions are considered. Correction and developing work with children with mental and physical development disorders requires special requirements for professional competence of the teacher, as it is a crucial factor in the development and training. The solution of these problems largely depends on the professionalism of the teacher, his culture, spirituality and morality.

A special section of ethics is professional ethics of teachers that explores the moral aspects of the relationship between a teacher, the students and the surrounding community. Defectologist-student relationship is the main part of the complex problems of teaching ethics in general and in particular defectological deontology. This is explained by the specifics of a particular teacher-defectologist who voluntarily entrusted the health and education of the child, is disclosed to them all, even the most intimate experiences. Responsibility for the upbringing and education of the student and taking care of his health is the main feature of moral duty of teachers-defectologists.

Work of teachers-defectologists is a creative process, the art of skilful combination of highly anatomical and physiological thinking and sensitive to student ratio with high personal and professional culture of teaching and learning.

In this paper we define and justify the modern approaches to the problem of formation of the professional culture of the future teachers-defectologists, which are based on improving the professional training sector of correctional education at ethical-deontological level. Among the modern approaches of formation of professional culture of the future teachers-defectologists we have identified the development of their communicative competence necessary skills for practical activities, the implementation of a thorough theoretical and practical training, the acquisition of a high level of aesthetic education, aimed at developing their respective beliefs, ethical tendencies, habits resistant moral qualities.

Key words: *deontology, ethics, professional culture, ethics teaching, teacher deontologist, correctional education, impaired mental and physical development, developing remedial work.*

УДК 376.35

Е. В. Леонова

Курский государственный университет

ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ ТЬЮТОРА В ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

В статье рассмотрена система организации работы тьютора в инклюзивной образовательной среде. Дано определение понятия «тьютор». Проанализированы требования к профессиональной и личностной подготовке специалистов, работающих в системе инклюзии. Показаны этапы тьюторского сопровождения ребенка с ограниченными возможностями здоровья в образовательной организации, а также факторы, влияющие на успешность этого сопровождения. Рассмотрена модель двухуровневого сопровождения детей с ограниченными возможностями здоровья в инклюзивном образовании Центрально-Черноземного региона.

Ключевые слова: *тьютор, инклюзия, дети с ограниченными возможностями здоровья, коррекционное образование, психолого-медико-социальное сопровождение, социализация.*

Постановка проблемы. Реформа, происходящая в настоящее время в образовании России, предполагает масштабную реализацию инновационных подходов к обучению и воспитанию детей. Одним из таких подходов является инклюзивное образование. Включенное (инклюзивное) обучение